

LICHAMELIJKE MAGAZINE opvoeding

NUMMER 9 Jaargang 109 | december 2021

Extra
artikel

Vervolg op het artikel uit LO Magazine 9 2021

Tien jaar onderzoek naar Goed leren bewegen: vooral aandacht voor meer bewegen (2)

Grenzen aan de 'sleutelmacht'

Dit artikel is een terugblik op het onderzoek dat rond het thema leren bewegen in de afgelopen tien jaar is uitgevoerd en hierin worden de kennisbehoeften besproken waaraan nog gewerkt moet worden. Het eerste deel staat stil bij het thema leren bewegen gepubliceerde proefschriften vanaf 2010. In het tweede deel worden de belangrijkste conclusies weergegeven van een aantal vraagverkenningen die recent zijn uitgevoerd ten behoeve van de programmering van het sport- en bewegen onderzoek in de komende jaren. Het eerste deel staat in de papieren versie van *LO Magazine* 9 2021.

TEKST JO LUCASSEN

Jacobs (2016) laat onder meer zien hoe het geleerde buiten de school het onderwijsproces beïnvloedt. Die invloed komt ook aan bod in de dissertaties van Noortje van Amsterdam (2014) en Jeroen Koekoek (2021). Van Amsterdam stelt dat iedereen onder invloed staat van normen over het lichaam en dat lichaamsnormen de basis vormen voor allerlei in- en uitsluitingsprocessen. Mensen die vanuit de heersende normen gezien worden als abnormaal of afwijkend worden vaak gemarginaliseerd. De manier waarop deze normen ons gedrag bepalen is vaak onbewust en impliciet. Sport en lichamelijke opvoeding zijn belangrijke plekken waar mensen leren over (hun) lichaam en gezondheid. Ook bij docenten LO is het 'normale' lichaam dat van de slanke, blanke, heteroseksuele man uit de middenklasse zonder lichamelijke beperkingen. Docenten LO zien het lichaam weliswaar als een biologisch bepaald gegeven, maar ook als iets dat maakbaar is en kan veranderen. Dat kan zich onder meer uiten in de manier waarop ze kinderen met overgewicht of een lichamelijke handicap benaderen.

Jeroen Koekoek maakt duidelijk dat interacties tijdens de les een dynamiek hebben zonder dat leerkrachten zich daar altijd bewust van zijn. Als docent straal je soms andere dingen uit dan je wilt, of waar je je bewust van bent. Denk aan onuitgesproken normen over leerprestaties of wat jongens of juist meisjes beter kunnen. Bovendien blijken de interacties tussen leerlingen onderling in de gymles uit te monden in een 'verborgen curriculum'. Leerlingen ontwikkelen tijdens hun leerproces bepaalde ideeën en verwachtingen over de rol en bijdrage van hun klasgenoten. Die verwachtingen gaan over voorkeuren voor samenwerken, groepsopdrachten en het bereiken van doelen of prestaties – en beïnvloeden zo leerprocessen. Het feit dat in de gymles iedereen jou ziet en ook een eventueel moment van falen, is voor sommige kinderen een onprettig idee. Kinderen kiezen in dat geval eerder voor het werken in groepjes met vrienden of vriendinnen. Dat geeft een veiliger gevoel. In andere situaties hebben ze juist een voorkeur voor kinderen met een vergelijkbare vaardigheid. Docenten in het bewegingsonderwijs kunnen daarom niet probleemloos werken volgens vastomlijnde, pedagogisch-didactische werkwijzen. De vaak verborgen dynamiek tussen leerlingen in beweegsituaties is een belangrijke factor om rekening mee te houden.

Direct of indirect zijn dingen die leerlingen buiten de school hebben geleerd van invloed op het leren tijdens de gymles, of het nu de ervaringen zijn bij de sportclub of spelletjes en video's waarmee ze via digitale media kennis hebben gemaakt. Dat kan het leerproces bevorderen, maar ook hinderen. Meer in het algemeen vormt de school veel minder dan in de vorige eeuw lang het geval was een afgescheiden domein. Langs alle kanten dringt het dagelijks leven door de schoolmuren heen. En dat is maar goed ook. Maar in zekere zin wordt daardoor de 'sleutelmacht' van de school wel ingeperkt. En dat lijkt me een belangrijke reden om te streven naar een veel nadrukkelijker relatie tussen leren bewegen op school en het leren bewegen buiten de school. Iets dat zou kunnen lukken bijvoorbeeld bij een 2+1+2 beleid. Een interessant vraagstuk voor nader onderzoek.

Breder perspectief op leren bewegen

Dat een breder perspectief op leren bewegen zinnig kan zijn laten proefschriften zien waarin onderzoek is gedaan naar verschillende leeraanpakken. Van Abswoude en Adams maken aannemelijk dat het impliciet leren een route is die bij een deel van de kinderen meer vooruitgang oplevert dan de gebruikelijke expliciete en instructieve vorm van onderwijzen uitgaand van een 'ideale' uitvoering van het bewegen. Minder formele leersituaties, zoals het schoolplein (Mirka Janssen) of spelen in de buurt (Cruijff courts, speeltuinen) kunnen zo ook oefenplaatsen zijn voor leren bewegen en met enige sturing op inrichting en begeleiding kunnen die leerprocessen elkaar versterken. Meer bewegen en beter bewegen kunnen dan op elkaar gaan aansluiten.

Hoe verder? Te vroeg voor gejuich

Rond het bewegingsonderwijs en leren bewegen in het algemeen kan met het geschetste onderzoek geleidelijk aan een kennisbasis worden gebouwd. Als we de publicatie over de volle breedte bezien zijn er zeker enige vorderingen, maar niet direct reden tot uitbundig gejuich. Daarvoor is het

uitgevoerde onderzoek te zeer verbrokken. Om hierin verandering te brengen is noodzakelijk dat de betrokken organisaties en onderzoekers hun activiteiten onderling meer afstemmen, zodat het onderzoek zich richt op prioritaire vraagstukken en die focus ook langdurig handhaven, zodat er daadwerkelijk sprake is van doorgaande kennisontwikkeling. Hier en daar is die focus gelukkig al zichtbaar (Fontys over beoordelen, VU en RUN over motorisch leren, RUG over bewegen en cognitie). Dat proces kan verder worden bevorderd door het gezamenlijk opstellen van een meerjaren onderzoekagenda en door daarbij zwaartepunten te verdelen tussen betrokken onderzoeksinstanties. Stappen in die richting worden de laatste jaren gezet, waarbij met name de inspanningen van het Lectorenberaad sport en bewegen moeten worden genoemd.

Vraagverkenningen vormen een methode om de meest pregnante kennisbehoeften op een bepaald gebied in kaart te brengen. Niet alleen de KVLO produceerde in 2020 de eerdergenoemde verkenning, ook het Lectorenplatform Sport en Bewegen voerde vorig jaar een vraagverkenning uit, gesteund door de SIA. Het proces is door het platform serieus aangepakt. De verkenning bestond uit een enquête onder sport- en beweegprofessionals (leraren lichamelijke opvoeding, buurtsportcoaches, leefstijlcoaches, e.d.) uit het relatienetwerk van de betrokken hogescholen. In totaal hebben 383 sport- en beweegprofessionals aan de enquête deelgenomen. Daarnaast werden regionale focusgroepen georganiseerd om de resultaten van de enquête verder te concretiseren.

Uit de inventarisatie zijn voor de toekomst vier onderzoeksthema's afgeleid die kern van de HBO kennis- en innovatieagenda vormen

- 1 Nederland in beweging
- 2 Vaardig in sport en bewegen: het motorisch minder vaardig worden van kinderen vormt volgens een aanzienlijk deel van de betrokkenen een belangrijke uitdaging c.q. belangrijk probleem en dit roept verschillende onderzoeksvragen op. De combinatie van de achterstanden in motorische vaardigheid op jongere leeftijd en de afnemende sportdeelname op latere leeftijd vormen een tweede onderzoeksthema.
- 3 De meervoudige waarde van sport en bewegen
- 4 Technologie als vloek en als zegen bij het sporten en bewegen

Vaardig in sport en bewegen

Rond dit thema is zowel gesproken over de belangrijkste actuele uitdagingen voor het werkveld als de daaruit voortvloeiende kennisbehoeften. Een grote uitdaging in het werkveld binnen dit onderzoeksthema betreft volgens ruim een derde van de respondenten het motorisch minder vaardig worden van kinderen. Andere uitdagingen zijn dat kinderen minder buitenspelen (26%), in het algemeen onvoldoende bewegen (20%) en na hun 12de beperkt lid zijn van een sportvereniging en (daardoor) minder sporten (15%). Een specifieke uitdaging binnen dit thema is volgens 30 procent van de respondenten dat het belang van sport en bewegen binnen scholen beperkt is, dat er te weinig geld/tijd is om een goed sportaanbod te verzorgen in het onderwijs, en dat het volgen van de ontwikkeling (motorisch, gedrag) van leerlingen in het onderwijs lastig is. Andere uitdagingen

binnen het onderwijs zijn volgens respondenten dat de doelen van het bewegingsonderwijs niet eenduidig zijn en dat de tijd om die doelen te behalen beperkt is. Een deelnemer aan de focusgroep van de Hogeschool van Amsterdam merkte hierover het volgende op: 'Er ontbreekt een duidelijk beeld waar een 'goede' les/programma lichamelijke opvoeding aan moet voldoen. Dit leidt ertoe dat er weinig 'echt' verandert in het vak en dat de ontwikkelingen die er zijn slechts tijdelijk zijn, en niet duurzaam worden geïmplementeerd. Er lijkt behoefte aan focus 'waar gaan we naartoe met het vak'. De genoemde uitdagingen laten zich volgens de respondenten vertalen in drie prioritaire kennisbehoeften: hoe krijgen we kinderen meer aan het bewegen (35%), hoe realiseren we daarbij een veilig pedagogisch klimaat in de gymles en sportvereniging (29%) en wat kan de sport- en bewegingsprofessional doen om kinderen een zo goed mogelijk aanbod te bieden (didactiek, inhoud; 26%)? Dit vraagt niet alleen om onderzoek naar de kwantiteit en kwaliteit van bewegingsonderwijs, maar ook naar het expliciteren van de waarde van bewegingsonderwijs, en dus het (verder) legitimeren van het belang van dit onderwijs. Een deelnemer aan de focusgroep van de Hogeschool van Amsterdam verwoordde dit als volgt: 'Wat zijn de effecten van meer bewegen tijdens de schooldag? [...] Men heeft 'iets' nodig om hun collega's, directies en besturen te overtuigen dat meer bewegen in en om school noodzakelijk is voor de schoolgaande jeugd. Er is behoefte aan het in kaart brengen van effecten van enerzijds leerresultaten, maar ook op beter functioneren van leerlingen, of welbevinden van leerlingen.' Deze vraag leeft met name onder LO-docenten en trainers/coaches. Wanneer het gaat om het sporten en bewegen van kinderen dan zien we dus kennisbehoeften rondom het sportaanbod

voor kinderen binnen en buiten het onderwijs. Bij dit laatste zijn ook de eerdergenoemde kennisbehoeften rondom samenwerken tussen sport- en beweegprofessionals, financiering van sport- en beweegaanbod, inrichting van accommodaties, en organisatie van aanbod van georganiseerd en ongeorganiseerd sporten van toepassing.

De vraag naar het pedagogisch klimaat leeft met name onder LO-docenten en trainers/coaches. Voor trainers/coaches is dit zelfs de belangrijkste vraag.

Dit sluit aan bij de uitdaging dat professionals een toename in het aantal en de diversiteit van gedragsproblemen in de sport ervaren.

Motiveren van leerlingen in de gymles, en in het bijzonder het realiseren van een motiverend leerklimaat, is ook een thema dat bij een aanzienlijk deel van de LO-docenten speelt. Een van de geïnterviewden in de verdiepingronde door Fontys Hogescholen merkt bijvoorbeeld op: "Hoe kun je goed inspelen op behoeften van individuele leerlingen? Wat is een effectieve manier om kennis over motivatie over te dragen en toegepast te krijgen in de onderwijspraktijk? Hoe herken je leerlingen met verschillende (kwaliteits) motivatie en hoe speel je daar het effectiefste op in?"

Opvallend in de planvorming van de lectoren is dat nergens enige relatie wordt gelegd met de curriculum herzieningsdiscussie van Curriculum.nu die zich van 2012 ook rond het leerdomein bewegen en sport heeft afgespeeld. Daarnaast lijkt het erop dat de nadruk die in de werkvelduitdagingen ligt op vaardiger bewegen in de onderzoeksprioriteiten toch weer verschuift naar meer bewegen. De kennisbehoeften die worden signaleerd komen overigens op een aantal punten redelijk overeen met die signaleerd in de KVLO-vraagverkenning. De 450 reagerende KVLO leden zien als belangrijkste thema's waar de kennisontwikkeling zich de komende jaren op zou moeten richten:

- grote opdrachten uit het eindproduct van Curriculum.nu voor het leergebied bewegen en sport waarvan KVLO-leden aangeven dat zij nog te weinig houvast aan kennis hebben, met name
 - hoe zelfregulatie kan worden ingebed in de leerplanvorming
 - hoe het onderwijs bij kan dragen aan de vorming van een beweegidentiteit en
 - hoe de motorische leerprocessen op school en buiten de school met elkaar kunnen worden verbonden
- bevorderende en belemmerende factoren voor een actieve of dynamische schooldag in het (basis)onderwijs
- de afstemming van het onderwijs op het leergebied op de capaciteiten/talenten en voorkeuren van ieder kind (passend onderwijs, differentiëren)
- effectief en stimulerend volgen en beoordelen van leervorderingen
- motivatie bevorderende onderwijsvormen in het voortgezet onderwijs
- blended learning bij bewegingsonderwijs.

De KVLO speelde bij een flink aantal van de genoemde onderzoeken die het bewegingsonderwijs raken een rol naast haar inzet om voor het bewegingsonderwijs in Nederland een bijzondere leerstoel in stand te houden. Het is een bescheiden maar constructieve betrokkenheid: door vraagarticulatie zoals via de beschreven vraagverkenning,

als lid van begeleidende klankbordgroepen en bij de valorisatie van de uitkomsten door die te publiceren in het LO Magazine of op studiedagen. Die rol zou best iets steviger mogen, maar dat vergt stappen zoals het opzetten van een onderzoekfonds via de ledenbijdragen.

Jo Lucassen is senior onderzoeker bij het Mulier Instituut en gedetacheerd als kennismanager bij KVLO

Contact

jo.lucassen@mulierinstituut.nl

Kernwoorden

onderzoek, lichamelijke opvoeding, proefschriften, vraagverkenning

Referenties/lijst van proefschriften

Aarts, M. J. (2011). *Children, physical activity and the environment: opportunities for multi-sector policy*. Datawyse/Universitaire Pers Maastricht.

Abswoude, F. van (2019) *Implicit and explicit motor learning in children: An investigation into individual differences to promote tailor made motor learning in practice* Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen

Adams, I. (2017). *Predictive motor control in children with Developmental Coordination Disorder – Mechanisms and Intervention*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen

Amsterdam, N. van (2014). *Abnormal bodies: gender disability and health in sport, physical education and beyond*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Beenackers, M.A. (2013). *Physical activity: the interplay between individual and neighbourhood factors*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.

Berg, V. van den (2020). *Smart Moves! Physical activity and cognitive performance of young adolescents*. VU Amsterdam: Vera van den Berg.

Bruijn, A.G.M. de (2019). *The brain in motion: effects of different types of physical activity on primary school children's academic achievement and brain activation*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Collard, D.C.M. (2010). *iPlay-study: development and evaluation of a school-based physical activity-related injury prevention programme*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Dijk-Wesselijs, J.E. van (2020). *Greening schoolyards: impact on children's well-being and behavior, parental support, and use for outdoor learning*. VU Amsterdam: J.E. Wesselijs.

Doorn, F.A.P. van (2016). *Children as co-researchers in design: enabling users to gather, share and enrich contextual data*. Delft: Technische Universiteit Delft.

Emck, C. (2011). *Gross motor performance in children with psychiatric conditions*. VU Amsterdam: Claudia Emck.

Fels, I.M.J. van der (2020). *Movement, cognition and underlying brain functioning in children*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Hendriks, A.M. (2016). *Wicked problems and challenging opportunities: development of integrated public health policies for the prevention of obesity*. Maastricht: Maastricht University.

Hoeboer, J. (2019). *The development of the Athletic Skills Track: a new motor competence assessment*. VU Amsterdam: J. Hoeboer.

Hoor, G. ten (2017). *Focus on strength: design, development, production, implementation and evaluation of an overweight prevention program*. Maastricht: Maastricht University.

Jacobs, F.M. (2016). *Addressing and navigating the social domain in sport: coaches and physical education teachers*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Janssen, M. (2014). *Playgrounds: play hard, learn easy*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Jonker, L. (2011). *Self-regulation in sport and education: important for sport expertise and academic achievement for elite young athletes*. RU Groningen: L. Jonker.

Kann, D.H.H. van (2017). *Active living: the role of the primary school environment on children's physical activity and sedentary behavior*. Maastricht: Maastricht University.

Kernebeek, T. van (2020). *Gymmermansoog: quantification of gross motor skills within the physical education setting*. VU Amsterdam: Tim van Kernebeek.

Koekoek, J. (2020). *Exploring task-related student peer interactions in physical education*. RU Utrecht: Jeroen Koekoek.

Krijgsman, c. 2021 *Evaluatie en motivatie. Een Zelf-Determinatie Theorie Perspectief op Cijfers, Doelen en Groei Gerichte Feedback in de Les Lichamelijke Opvoeding*. Utrecht/Gent: Universiteit Utrecht/Ghent University

Liempd, I. van (2018). *Exploring childcare spaces: young children's exploration of the indoor play space in center-based childcare*. RU Utrecht: H.M.J.A. van Liempd.

Meij, J.S.B. de (2013). *JUMP-in, development and evaluation of an intervention to promote sports participation and physical activity in children*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam

Nassau, F. van (2015). *Dissemination of DOIIT*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Niet, A.G. van der (2015). *Physical activity and cognition in children*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Noordstar, J.J. (2017). *Self-perceptions and physical activity in children with and without motor problems*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Platvoet, S. (2020). *Physical education: a gold mine for the development of future successful athletes?* RU Nijmegen: Sebastiaan Platvoet.

Pot, N. (2014). *Sport socialisation and the role of the school*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam

Prins, R.G. (2012). *Environmental influences on physical activity among adolescents: studies on determinants and intervention strategies*. Rotterdam: R.G. Prins.

Slingerland, M. (2014). *Physical education's contribution to levels of physical activity in children and adolescents: dissertation*. Maastricht: Maastricht University.

Westendorp, M. (2014). *Movement and cognition: the relationship between gross motor skills, executive functioning, and academic achievement in children with learning disorders*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Wijztes, A.I. (2015). *Social inequalities in young children's lifestyle behaviors and childhood overweight: the Generation R Study*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Woudenberg, T.J. van (2020). *Social network interventions that promote physical activity among adolescents*. RU Nijmegen: Thabo J. van Woudenberg.

Wouters, M. (2019). *Fit for the future: physical fitness of children and adolescents with intellectual disabilities*. EU Rotterdam Marieke Wouters.

Zondag, J. (2021). *Volkskracht: sport, lichamelijke opvoeding en de versterking van Nederland 1880-1940*. Amsterdam: Boom.